

แนวคิดเรื่องสมณะที่ปรากฏในสามัญญผลสูตร

The Concept Of Samana In Samanyaphala Sutra

ดร.วิเชียร แสนมี*

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาประวัติและแนวคำสอนที่ปรากฏในสามัญญผลสูตร ๒) เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องสมณะที่ปรากฏในสามัญญผลสูตร

ผลการศึกษาพบว่า สมณะในสามัญญผลสูตร ได้แก่ นักบวชในพระพุทธศาสนา ที่มีความประพฤติสงบเรียบร้อย น่าเลื่อมใส น่าศรัทธา มีวัตรปฏิบัติควรแก่การนับถือ เช่น พระอริยบุคคล ในระดับต่างๆ หรือผู้ที่มีคุณธรรมในอันที่จะทำให้บาปกรรมสิ้นไป คือเป็นผู้ปฏิบัติเพื่อระงับบาปกรรมทั้งปวง เพื่อ ลด ละ ทำลายกิเลส หรือผู้ปฏิบัติธรรมที่จะเป็นไปเพื่อความเป็นพระอริยบุคคล ตามแนวคิดเรื่องสมณะที่ปรากฏในสามัญญผลสูตร เป็นผลที่ได้รับในปัจจุบันจากการที่ได้ประพฤติปฏิบัติตนเพื่อให้พ้นจากทุกข์ตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา ตั้งแต่เบื้องต้นคือ มีอิสระพ้นจากการบีบคั้นของอำนาจกิเลสอย่างผู้ครองเรือน เบื้องกลาง คือ สามารถลดกิเลสอย่างกลางได้ และเบื้องสูง คือ ทำให้ได้ วิชชา ๘ คือ วิปัสสนาญาณจนถึง อาสวัคขยญาณ ที่สามารถทำให้หลุดถอนจากอำนาจของกิเลส ตัณหา ดับสนิทสิ้นจากอาสวะกิเลสทั้งปวงได้ ตามลำดับ

แนวคิดเรื่องสมณะที่ปรากฏในสามัญญผลสูตร ได้แก่ ประโยชน์จากการประพฤติปฏิบัติตนของผู้ที่ได้ชื่อว่าเป็นสมณะตามหลักของพระพุทธศาสนา อันเป็นหนทางที่จะนำไปสู่ผลประโยชน์ที่บริบูรณ์ได้ตามแก่นแท้หรือเป้าหมายอันสูงสุดของพระพุทธศาสนา นั่นคือ การหลุดพ้นจากพันธนาการต่างๆ อันเป็นวิสัยของชาวโลกหรือผู้ครองเรือนทั้งหลายที่ยึดถืออยู่ และสมณะที่ปรากฏในสามัญญผลสูตร ยังเป็นประโยชน์ต่อผู้ที่หวังจะอาศัยพึ่งพิงได้ จากสติปัญญาความรู้ความสามารถของสมณะ เมื่อได้เข้าไปคบหาช่วยเหลืออนุเคราะห์ด้วยดีต่อกัน หรือศึกษาเรียนรู้ข้อสงสัยอันเป็นประโยชน์ที่ตีแกชีวิตได้

คำสำคัญ: สมณะ, สามัญญผลสูตร

* อาจารย์สาขาปรัชญาและศาสนา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

Abstract

The Objectives of article were : 1) to Study the history and scopes of teachings in Buddhism's discourse called 'SamannaphalaSutta, 2) to study concepts on Samana in its discourse.

The findings indicated that: Samana, literally meaning 'a recluse', in the above discourse denoted a Buddhist monk, whose conducts and self-disciplines were calm, neat, admirable, faithful and respectful as the Noble Ones at different levels did. This denotation also referred to lay disciples with ethics and morality conducive to annihilating evil acts. To put it in another way, they discipline themselves to eradicate all evils to diminish, eradicate and exterminate defilements or practise dharma towards the states of Noble Ones. According to the concept, it was an individual's current fruition from disciplining oneself to liberate him from sufferings as stipulated by teachings in Buddhism. As such, the individual was able to free each one from defilements being of three different steps. As a householder, he was able to diminish the oppressive powers of defilements at the initial stage while at the medial stage he could reduce moderate defilements, whereas at the high stage he was able to gain supernatural knowledge that enabled them to jettison all defilements and cravings.

Analytical outcomes indicated that the concepts on the Buddhist monk in the aforesaid discourse epitomized benefits from his practices and self-disciplines following the path of Buddhism's goal. Such benefits signified the only one of its way leading to absolute one as the core essence or the highest goal in Buddhism. The very goal was the emancipation of worldly fetters to which householders cling. In addition, characteristics of the Buddhist monk in the discourse mentioned above were mutually beneficial to seekers searching for their refuges in aspect of the former's intelligence and wisdom when they both were associated with one another to help make good contribution or to study questionable issues helpful for their own lives

Keywords: Samana, Samanyaphala Sutra

๑. บทนำ

สมณะตามหลักของพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในสามัญญผลสูตร เป็นสูตรที่ว่าด้วยผลหรือประโยชน์จากการดำรงเพศเป็นสมณะ หรือบำเพ็ญสมณธรรมตามแนวทางของพระพุทธศาสนา ตั้งแต่เบื้องต้น เบื้องกลาง และเบื้องสูง คือสิ้นอาสวะกิเลสทั้งปวง ตามลำดับ ดังนั้น คำว่า “สมณะ” จึงมิใช่มีความหมายแต่เพียงผิวเผิน ที่หมายถึงเพียงรูปลักษณะภายนอกของนักบวชแต่เพียงอย่างเดียวเท่านั้น เพราะหากไม่ศึกษาหรือทำความเข้าใจให้ถูกต้องแจ่มชัดแล้ว ก็อาจจะทำให้การตีความหลักสำคัญอื่นๆ ในทางพระพุทธศาสนาผิดเพี้ยนหรือคลาดเคลื่อนตามไปด้วย เพราะเจตนาอันแท้จริงของการถือกำเนิดขึ้นของพระพุทธศาสนา หรือการเกิดขึ้นของธรรมวินัยตามพุทธบัญญัติล้วนแล้วแต่มีเหตุผลที่สอดคล้องรองรับกันเช่นเดียวกันกับความหมายของสังฆธรรมกับจริยธรรมในพระพุทธศาสนานั้นเอง

สมณะในสามัญญผลสูตร เกี่ยวข้องกันกับวิธีปฏิบัติของนักบวชในพระพุทธศาสนาโดยตรงในปัจจุบัน ที่ปรากฏข่าวคราวอยู่มากมายตามสื่อสารมวลชนสมัยใหม่ที่สามารถแพร่กระจายข่าวสารไปได้อย่างรวดเร็ว เช่น คลิปพระสงฆ์ซอมต์นโคโยตี้ หรือการกระทำอื่นๆ ในลักษณะที่เป็นการสร้างความเสียหายกระทบต่อความรู้สึกที่ดีของผู้นับถือพระพุทธศาสนา ซึ่งนับวันจะมีความรุนแรงและเพิ่มขึ้นในสังคมให้เห็นมากยิ่งขึ้นเรื่อยๆ ซึ่งตามความหมายดั้งเดิมจริงๆ แล้ว “สมณะ” ซึ่งหมายถึงผู้ที่ต้องมีความสงบ นำเลื่อมใส นำศรัทธา มีวัตรปฏิบัติควรแก่การนับถือ แต่ความหมายของคำว่า

“สมณะ” ในพระพุทธศาสนามีความลึกซึ้งกว่าความหมายเดิมมาก เพราะผู้ที่จะได้ชื่อว่าเป็นสมณะนั้น ต้องเป็นพระอริยบุคคล ตัดกิเลสตัณหา ระงับบาปกรรมได้ทั้งสิ้นทั้งปวงแล้ว เพราะฉะนั้น การศึกษาถึงข้อวัตรปฏิบัติของสมณะตามแนวทางของพระพุทธศาสนา จึงเป็นการสร้างแนวคิดหรือจิตสำนึกที่ถูกต้องแก่คนในสังคมที่จะต้องหันมาช่วยกันให้ความสนใจ และหาแนวทางในการที่จะป้องกันรักษาพุทธศาสนาให้มีความมั่นคงถาวร และมีคุณค่าเป็นที่เคารพแก่คนในสังคมได้อย่างแท้จริง เพราะการคงอยู่ของ “สมณะ” ในพระพุทธศาสนา ตามเจตนารมณ์ที่ถูกต้องและแท้จริงของธรรมวินัยนั้น จะต้องอาศัยความคิดเห็นที่ดี และประกอบกับความเห็นหรือเข้าใจที่ถูกต้องและชอบธรรมตามธรรมวินัยของพุทธบริษัททั้ง ๔ (ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก และอุบาสิกา) จึงจะสามารถทำให้พระพุทธศาสนามีความมั่นคง และสามารถที่จะดำรงอยู่ต่อไปได้อีกยาวนาน ตามคำพุทธพยากรณ์ โดยอาศัยพระพุทธเจ้าเป็นต้นแบบของสมณะ และมีธรรมวินัยเป็นเครื่องค้ำครอง หากนักบวชในศาสนาของพระองค์ ประพฤติตนอยู่ในความเป็นสมณะ หรือเข้าใจในข้อประพฤติปฏิบัติที่จะทำให้เข้าถึงความเป็นสมณะได้อย่างถูกต้องแท้จริงแล้ว ทองปลอมหรือสัทธรรมปฏิรูป คือ คำสอนที่ดีความ โดยคลาดเคลื่อนไม่ตรงตามเจตนาอันแท้จริงของพระพุทธศาสนาก็จะยังไม่เกิดขึ้น หรือไม่ได้รับความนิยมนเท่ากับทองจริง คือ เลื่อมใสศรัทธาหลัก คำสอนจากการตีความที่ไม่ถูกต้อง เสมือนว่าเป็นพระสัทธรรมที่เกิดจากหลักคำสอนอันบริสุทธิ์ที่ตรัสออกมาจากพระโอษฐ์ขององค์สมเด็จพระ

สัมมาสัมพุทธเจ้าเองฉะนั้น สมณะตามหลักของ พระพุทธศาสนาที่ปรากฏในสามัญญผลสูตร เป็น ผู้ซึ่งละเว้นจากความชั่วทุกอย่าง มุ่งกระทำแต่ความดี มีความสำรวมระมัดระวังในเรื่องความชั่ว ไม่ตกอยู่ใน อำนาจของความชั่ว ฉะนั้น การได้พบเห็นสมณะ จึงเป็นสิ่งที่มีความค่าและมีความสำคัญยิ่งต่อแนวคิด ในการดำเนินชีวิตของคนเรา ซึ่งมีรายละเอียด สำคัญ ดังต่อไปนี้

๒. ความหมายของสมณะ

นักปราชญ์ผู้รู้ทางพระพุทธศาสนาหลาย ท่านได้ให้ความหมายของคำว่า “สมณะ” ไว้ ซึ่งมี แบ่งมุมหรือประเด็นที่น่าสนใจ ดังต่อไปนี้คือ

สมณะ เป็นคำภาษาบาลี แปลว่า ผู้สงบ ประเทศอินเดียในสมัยพุทธกาล เรียกนักบวชใน ลัทธิหรือศาสนานั้นโดยทั่วไปว่า “สมณะ” ชาวอินเดีย ที่ไม่นับถือพระพุทธศาสนา เรียกพระพุทธเจ้าว่า สมณโคตมะ ซึ่งหมายถึงนักบวชแห่งตระกูล โคตมะ^๑

สมณะ หมายถึง บรรพชิต หรือนักบวช ผู้ซึ่งละเว้นจากความชั่วทุกอย่าง มุ่งทำแต่ความดี มีความสำรวมระมัดระวังในเรื่องความชั่ว ไม่ตกอยู่ใน อำนาจของความชั่ว^๒

สมณะ คือ ผู้รู้ ผู้สงบ หมายถึง บรรพชิต ที่ได้บำเพ็ญสมณธรรมฝึกฝน อบรมตนเอง ให้ถึง พร้อมด้วยศีล สมาธิ ปัญญา จนกระทั่งมีกาย วาจา ใจ

ใสสะอาดบริสุทธิ์ สงบจากบาปอกุศลทั้งปวง ดำรง ตนอยู่บนเส้นทางของพระนิพพาน ผู้ที่ได้พบเห็น สมณะถือว่าได้พบเห็นสิ่งที่เป็นสิริมงคล^๓

สมณะ แปลว่า ผู้สงบ คือ มีกายสงบ เรียบร้อยไม่ว่าจะยืน จะเดิน นั่ง นอน เป็นที่น่า เลื่อมใส เมื่อพบเห็นแล้วก็เกิดความศรัทธาเลื่อมใส เกิดความสุขใจ เบิกบานใจ มีวาจาที่ไพเราะ อ่อนหวาน พุดแต่ในสิ่งที่เป็นมงคลพุดแต่ในสิ่งที่ไม่ เบียดเบียนตัวเองและผู้อื่นพุดแต่ในสิ่งที่ก่อให้เกิด ประโยชน์แนะนำแต่ในสิ่งที่ดีที่ถูกต้อง มีจิตใจสงบ คิดแต่ในสิ่งที่ดีมีประโยชน์ มีความเมตตากรุณาต่อ ตัวเองและผู้อื่นมีความจริงใจและบริสุทธิ์ใจต่อผู้อื่น มีกายวาจาใจที่มีการฝึกฝนอบรมเป็นอย่างดี ดำเนินชีวิต ด้วยความสันโดษ กินน้อยใช้น้อย รักความสงบ ฝึกปฏิบัติเพื่อมุ่งไปสู่ความสงบ เพื่อระงับกิเลส นอกจากนี้แล้ว ยังมีผู้รู้ได้ขยายความหมายของ คำว่า “สมณะ” ไว้ เป็นที่น่าสนใจ ดังนี้

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) ได้กล่าว ขยายความของคำว่า “สมณะ” ไว้ในพจนานุกรม พุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์ โดยสรุปได้ว่า “สมณะ” นั้น เป็นคำที่ยืมจากภาษาบาลีว่า “สมณะ” ซึ่งแปลตามรูปศัพท์ว่า ผู้บำเพ็ญตบะเพื่อขจัดกิเลส หรือผู้เห็นตบะเนื่องจากการทำสมาธิภาวนา ภาษา สันสกฤตใช้ว่า “ศรมณ” หมายความว่า ผู้ทรมาน ตนเอง เพราะตามคติพราหมณ์เชื่อว่า การทรมาน ตนเป็นวิธีที่จะทำให้หลุดพ้นจากสังสารวัฏได้ แต่

^๑ ลำพอง ตรีภุชชัย, *พุทธศาสตร์*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๕๒), หน้า ๔๘.

^๒ ไพฑูรย์ เนื่องภิรมย์, *พุทธศาสนา*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๕๐), หน้า ๕๙.

^๓ ไพฑูรย์ เกิดบุญชัย, *มงคล ๓๘ ประการ*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๕๑), หน้า ๑๓๒.

พระพุทธศาสนาเชื่อว่า การทรมานตนไม่ใช่หนทางที่จะทำให้หลุดพ้นจากการเกิด การดับได้ การหลุดพ้นจะเกิดขึ้นเมื่อได้ขจัดกิเลสและอาสวะให้หมดสิ้นไปแล้วเท่านั้น การขจัดกิเลสต้องอาศัยการทรมานเช่นเดียวกัน แต่เป็นการทรมานจิตมิให้หลงใหลในกิเลสตัณหา มิใช่การทรมานกาย การพยายามขจัดกิเลสและอาสวะให้หมดสิ้นไปเป็นสิ่งที่ยากเย็นยิ่งนัก ผู้ที่พยายามขจัดกิเลสจึงเป็นผู้ที่เหน็ดเหนื่อยอย่างยิ่ง สมควรเรียกว่า “สมณะ” โดยมีสาระรายละเอียดสำคัญดังนี้

๑. มหาสมณะ เป็นพระนามหนึ่งที่ใช้สำหรับเรียกสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

๒. สมณะ ผู้สงบ หมายถึงนักบวชทั่วไป แต่ในพระพุทธศาสนา ท่านให้ความหมายจำเพาะว่า หมายถึงผู้ระงับบาป ได้แก่ ๑) พระอริยบุคคล ได้แก่ ผู้ที่สามารถลดละสังโยชน์ (กิเลส) ได้ตามกำลังตั้งแต่ พระโสดาบัน พระสกิทาคามี พระอนาคามี และพระอรหันต์ หรือแยกย่อยออกไปได้เป็น ๔ คู่ ซึ่งได้แก่ พระอริยบุคคล ๘ จำพวก คือ พระโสดาปัตติมรรค พระโสดาปัตติผล พระสกิทาคามีมรรค พระสกิทาคามีผล พระอนาคามีมรรค พระอนาคามีผล พระอรหันต์มรรค และพระอรหันต์ผล และ ๒) ผู้ปฏิบัติเพื่อระงับบาป ได้แก่ ผู้ปฏิบัติธรรมเพื่อเป็นพระอริยบุคคล ส่วนคำอื่นๆ คือ บรรพชิต หมายถึง ผู้บวช, นักบวช เช่น ภิกษุ สมณะ ดาบส ฤषี เป็นต้น แต่เฉพาะ ในพระพุทธศาสนา ได้แก่ ภิกษุ สามเณร และภิกษุณี สิกขมานา สามเณรี มักใช้คู่กับ คฤหัสถ์ (ในภาษาไทย ปัจจุบันให้หมายเฉพาะนักบวชในพระพุทธศาสนา ไม่ว่าในฝ่ายเถรวาทหรือหินยาน และอาจารย์วาท

หรือฝ่ายมหายาน)

จะเห็นได้ว่า “สมณะ” เป็นคำที่ใช้เรียกชื่อของนักบวชทั่วไปทุกศาสนา ซึ่งหมายถึง ผู้ที่ต้องมีความสงบ น่าเลื่อมใส น่าศรัทธา มีวัตรปฏิบัติควรแก่การนับถือ โดยมีจุดประสงค์เพื่อต้องการที่จะทำให้หลุดพ้นจากความทุกข์ได้ตามคติความเชื่อถือหรือตามวิธีการของแต่ละบุคคล แต่ละลัทธิ หรือแต่ละศาสนา เพราะตามรูปศัพท์ของคำว่า “สมณะ” นั้น คือ ผู้บำเพ็ญตบะเพื่อขจัดกิเลสให้หมดสิ้นไป

เหตุผลที่พระพุทธศาสนามีที่ศนะว่า “สมณะ” ของศาสนาพุทธมีความหมายเช่นนั้น ก็เพราะว่า ศาสนาพุทธเชื่อว่า หนทางสายกลาง (มัชฌิมาปฏิปทา) เป็นหนทางที่นำไปสู่การหลุดพ้นได้อย่างแท้จริง ดังเช่น ในมหาอัสสปุรสูตร มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสกักกล่าวถึงหน้าที่ของพุทธสาวกว่าเป็นสมณะหรือเป็นพราหมณ์ ด้วยคุณธรรม มิใช่ด้วยชื่อ จึงไม่ได้แตกต่างกันด้วยเพราะจุดมุ่งหมายในระดับสูง เป็นต้น

๓. ความสำคัญของสมณะ

“สมณะ” หมายถึงผู้ที่มุ่งแสวงหาความหลุดพ้นของบุคคลทุกศาสนา เพราะส่วนใหญ่ผู้ที่มุ่งแสวงหาความหลุดพ้นนี้ มักจะเป็นผู้ที่มีลักษณะที่สงบเรียบร้อยนั่นเอง แต่ในทัศนะของพุทธปรัชญาแล้วกลับมีเหตุผลและวิธีการคิดที่ต่างไปจากแนวคิดของลัทธิหรือศาสนาอื่นๆ เพราะในความสงบเรียบร้อย หรือข้อวัตรปฏิบัติต่างๆ ที่มีอยู่โดยทั่วไปของลัทธิหรือศาสนาในขณะนั้น พุทธปรัชญามองว่ายังไม่ใช่หนทางหรือวิธีการที่จะทำให้เข้าถึงซึ่งความหลุดพ้นอันแท้จริงได้ เช่น การทรมานตน การทำร้ายร่างกายด้วยวิธีการต่างๆ

หรือการเสพในสิ่งต่างๆ ตามที่ปรารถนาอย่างถึงที่สุด สิ่งเหล่านี้พุทธปรัชญามองว่าเป็นหนทางสุดโต่งทั้งสองสาย คือไม่ว่าจะเป็นทางสายตั้งหรือสายหย่อนก็ตาม แม้แต่การกราบไหว้อ้อนวอนบวงสรวงบูชาเพื่อขอสิ่งต่างๆ จากเทพพระเจ้าที่ตนเองเคารพนับถือเพื่อให้ตนบันดาลสิ่งที่ต้องการให้ การกระทำเหล่านั้นก็ยังไม่ใช่หนทางที่ถูกต้อง หรือสามารถที่จะอำนวยการให้สิ่งเหล่านั้นให้เกิดขึ้นจริงแก่ผู้ที่ขอได้เลย

สิ่งเหล่านี้ จึงอาจถือได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการเกิด “สมณะ” หรืออาจเรียกว่า ความเป็นมาและความสำคัญของสมณะในพุทธปรัชญา ที่มีความเห็นต่างไปจากแนวคิดของลัทธิหรือศาสนาอื่นๆ ว่า การหลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งปวงนั้น ต้องอาศัยหลักการสำคัญของพุทธปรัชญาที่เรียกว่า “ทางสายกลาง” หรืออริยมรรค ที่มีองค์ ๘ ประการ ดังที่พระพุทธองค์ตรัสทรงยืนยันกับสุภัททะปริพาชก ซึ่งเป็นสาวกองค์สุดท้ายที่พระพุทธองค์ทรงประทานอนุญาตบวชให้ด้วยตนเอง (เอหิภิกขุ) ก่อนที่จะปรินิพพาน เมื่อได้เข้าไปทูลถามปัญหาที่สงสัยว่า “สมณพราหมณ์เหล่าใดบ้าง คือลัทธิครูทั้ง ๖ ซึ่งได้แก่ บุรณกัสสป มักขลิโคสาล อชิตเกสกะมพล ปุกุทกัจจายนะ สัญชัยเวลัญฐบุตร และนิครนถ์นาฏบุตร ได้ตรัสรู้ตามปฏิกุญญาของตนจริงหรือไม่” ซึ่งในเรื่องดังกล่าวนี้ พระพุทธองค์ได้ทรงตรัสเอาไว้ว่า

ดูรสสุภัททะ ในธรรมวินัยใด ไม่มีอริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘ ในธรรมวินัยนั้น ไม่มีสมณะที่

๑ ที่ ๒ ที่ ๓ หรือที่ ๔ ในธรรมวินัยใด มีอริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘ ในธรรมวินัยนั้น มีสมณะที่ ๑ ที่ ๒ ที่ ๓ หรือที่ ๔ ดูรสสุภัททะ ในธรรมวินัยนี้ มีอริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘ ในธรรมวินัยนี้เท่านั้น มีสมณะที่ ๑ ที่ ๒ ที่ ๓ หรือที่ ๔ ลัทธิอื่นๆ ห่างจากสมณะผู้รู้ทั่วถึง ก็ภิกษุเหล่านี้พึงอยู่โดยชอบ โลกจะไม่พึงห่างจากพระอรหันต์ทั้งหลายฯ^๔

จากข้อความดังกล่าวข้างต้น แสดงให้เห็นว่า “สมณะ” ตามนัยแห่งพุทธปรัชญานั้น เป็นผู้ที่มีความสามารถที่จะฝึกฝนตนเองให้เข้าถึงความเป็นพระอรหันต์ได้จริง คือ สมณะ หรือพระอริยบุคคล ตั้งแต่ พระโสดาบัน พระสกิทาคามี พระอนาคามี และพระอรหันต์ เพราะมีอริยมรรค อันประกอบด้วยองค์ ๘ ประการ

เพราะฉะนั้น ความเป็นมาและความสำคัญของสมณะในพุทธปรัชญา จึงเริ่มจากการที่พระพุทธองค์ได้ทรงคิดค้นแสวงหาความจริง จนได้ประกาศตนเองว่าเป็นผู้ตรัสรู้อรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าด้วยตนเองและประกาศพระศาสนาเรื่อยมา จนมีผู้ตรัสรู้ตามมากมาย และเป็นต้นแบบแห่งความเป็นสมณะตามนัยแห่งความหมายของพุทธศาสนา คือนักบวชในพระพุทธศาสนา ที่มีความประพฤติสงบเรียบร้อย นำเลื่อมใส นำศรัทธา มีวัตรปฏิบัติควรแก่การนับถือ เป็นผู้ที่มีคุณธรรมในอันที่จะทำให้บาปธรรมสิ้นไป และยืนยันว่า เมื่อปฏิบัติตามพุทธปรัชญาแล้วจะรู้เห็นสัจธรรมความจริง ซึ่งแสดงว่าเมื่อใดที่ “สมณะ” ยังคงมีอยู่ในโลกนี้ เมื่อนั้น สรรพสัตว์ทั้งหลายที่ยังพอมีปัญญาอาจรู้ธรรมได้ ก็จะได้รับ

^๔ ที.ม. (ไทย) ๒๐/๑๒๑.

ประโยชน์ เพราะสามารถที่จะนำพาให้ผู้ประพฤติปฏิบัติตามเหล่านั้นหลุดพ้นจากความทุกข์ ทั้งปวงได้จริง

๔. หลักธรรมที่สร้างความเป็นสมณะ

เพื่อผู้ที่ศึกษาจะได้เห็นว่า ชื่อเฉพาะต่างๆ นั้นพระพุทธเจ้าทรงให้ความหมายไว้อย่างไรบ้าง ดังนั้น จะได้นำชื่อเฉพาะต่างๆ มากล่าวประกอบการศึกษาตามสมควรต่อไป พระพุทธเจ้าตรัสกับภิกษุทั้งหลายเป็นใจความว่า “ใครๆ เขารู้จักเธอว่าเป็นสมณะ และพวกเธอก็ปฏิญาณตนว่าเป็นสมณะ จึงควรสำเหนียกประพฤติธรรมสำหรับสร้างความเป็น สมณะเพื่อจะได้ทำชื่อให้สมจริง ทำคำปฏิญาณให้สมจริง การบริโภคน้ำจืด ๔ ของชาวบ้านก็จักมีผลมาก มีอานิสงส์มาก การบวชจักไม่หมั่น จักมีผล จักมีกำไร”^๕ ต่อจากนั้นได้ทรงแสดงธรรมสำหรับสมณะ ๑๐ อย่าง คือ

๑. การมีความละเอียดและเกรงกลัวต่อความชั่ว
๒. มีกายกรรมบริสุทธิ์ เปิดเผย ส้ารวม ไม่ยกตนข่มท่าน
๓. มีวจีกรรมบริสุทธิ์ เปิดเผย ส้ารวม ไม่ยกตนข่มท่าน
๔. มีมโนกรรมบริสุทธิ์ เปิดเผย ส้ารวม ไม่ยกตนข่มท่าน
๕. เลี้ยงชีพอย่างบริสุทธิ์ เปิดเผย ส้ารวม ไม่ยกตนข่มท่าน

๖. ส้ารวจตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ โดยมีสติกำกับอยู่เสมอ

๗. รู้จักประมาณในการบริโภค ไม่เห็นแก่ปากแก่ท้อง

๘. ทำความเพียรตื่นอยู่เสมอ ไม่เห็นแก่ปากแก่ท้อง

๙. มีสติคือการระลึกได้ และสัมปชัญญะ คือความรู้ตัวในอิริยาบถ

๑๐. เสพเสนาสนะที่สงบสงัด ปฏิบัติสมาธิ มีสติอยู่เฉพาะหน้า

๕. ลักษณะของสมณะในสามัญญผลสูตร

ในพระพุทธศาสนา สมณะ หมายถึงพระภิกษุที่ได้บำเพ็ญสมณธรรมฝึกฝนตนเองด้วยศีลสมาธิ ปัญญามาแล้วอย่างเต็มที่จนกระทั่งมีกาย วาจาใจสงบแล้วจากบาป สมณะทุกรูปจึงต้องเป็นพระภิกษุ แต่พระภิกษุบางรูปอาจไม่ได้เป็นสมณะก็ได้ เพราะเหตุว่า คนเราไม่ใช่จะเป็นสมณะเพราะโกณศีรณะให้โล้น หรือเพราะนุ่งห่มจีวร และยังคิดพูด และกระทำดุจเดียวกับผู้ครองเรือนทั้งหลายที่ยังหลงไหลติดยึดในกามคุณ ยินดีในลาภยศ ชื่อเสียง เงินทอง อยู่ เป็นต้น คนที่พระตถาคตเจ้าจะเรียกว่า “สมณะ” ได้นั้น จะต้องเป็นผู้ระงับจากการทำบาปน้อยใหญ่เสีย ดังที่ได้มีกล่าวถึงลักษณะของผู้ที่จะเป็นสมณะในศาสนาขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้เป็นพระศาสดาของพระพุทธศาสนา

^๕ ม.ม. (ไทย) ๑๒/๓๔๙-๓๕๓.

๑. สมณะต้องสงบกาย คือ มีความสำรวม ไม่คะนอง ไม่มีกิริยาร้าย เช่น ทบตี ชกต่อย ฆ่าฟัน สะพายดาบ พกมีดพกปืน เดินขบวน หรือเฮโล ยกพวกเข้าชิงตีชิงเด่น แย่งที่อยู่ที่ทำกินกัน อันเป็น กิริยาของคนไม่สงบ คนที่เป็นสมณะไม่ว่าจะเข้า ที่ไหนจะอยู่ที่ไหนย่อมจะไม่ทำความชอกช้ำแก่ใคร พระพุทธองค์ทรงชมพระโมคคัลลานะในเรื่องนี้ว่า “ท่านแน้มจะมีฤทธิ์เดชมาก แต่ไม่ว่าจะไปที่ใดก็ไม่ เคยทำความช้ำชอกแก่ตระกูลนั้นเลย จะบิณฑบาต รับของถวายอะไรก็ตาม ก็คอยดูว่า เขาจะเดือดร้อน ไหมรับแต่พอประมาณ เปรียบเหมือนแมลงภู่ บินเข้าสวนดูดอกกุหลาบดอกไม้จันทน์หน้าสำราญ แต่ ไม่เคยทำความช้ำชอกให้แก่ดอกไม้เลย นอกจากนี้ แล้วสมณะยังต้องคำนึงถึง “สมณสารูป” คือ จะทำ อะไรต้องให้ควรแก่สมณวิสัย

๒. สมณะต้องสงบวาจา คือ ไม่เป็นคน ปากร้าย ไม่นินทาว่าร้ายใคร ไม่ยุยงใส่ร้ายป้ายสีกัน ไม่ว่าจะป็นระหว่างพระกับพระหรือพระกับฆราวาส ก็ตามจะไปโดยอังกณะ อังกนิกาย อังกวัด อังก พวกไม่ได้ทั้งนั้น มีแต่วาจาที่เป็นอรรถเป็นธรรม ไม่ใช่วาจาเหมือนคนมกหอกมดาบ แม้การพูดให้คน อื่นกระดากขวยเขิน เช่น พูดจาเกะแกและเลื่อม ผู้หญิงเล่นสนุกๆ ปาก ก็ผิดสมณสารูป

๓. สมณะต้องสงบใจ คือ ทำใจให้หยุดนิ่ง เป็นสุขอยู่ภายในสงบจากบาปกรรม ตรีนิกถึง ธรรมเป็นอารมณ์ ไม่ใช่ทำเป็นสงบแต่เปลือกนอก

เหมือนเสือเฒ่าจำศีล จิตใจของสมณะที่แผ่ยอมเต็ม ไปด้วยความเมตตากรุณา ไม่เป็นภัยต่อผู้ใด^๖

การที่มีความสงบกาย วาจา ใจ ทั้ง ๓ ประการ นี้ ส่งผลให้สมณะมีความสง่างามอยู่ในตัว มีคำอยู่ ๒ คำที่ใช้ชมความงามคน คือ ถ้าชมชายหนุ่มหญิงสาวทั่วไปเราใช้คำว่า สวยงาม แต่ถ้าจะ ชมสมณะ เราใช้คำว่า สง่างาม เป็นความงามที่สง่า และยังมีความสงบเสงี่ยมอยู่ในตัว ทั้งสง่างามและ สงบเสงี่ยม แต่ไม่ใช่หงอยเหงา ไม่เศร้าสร้อย เพราะ มีความเชื่อมั่นในคุณธรรมที่ตนเองปฏิบัติอยู่ มีความอิมเอิบอยู่ในธรรม เป็นตัวอย่างให้เห็นถึง อานิสงส์ของการประพฤติปฏิบัติชอบ “สมณะ เป็นมาตรฐานความประพฤติของชาวโลกทั้งหลาย”

๖. การได้พบเห็นสมณะ

การได้พบเห็นสมณะของคนเรา สามารถ แบ่งออกเป็น ๓ ระดับ ประกอบด้วย ๑) เห็นด้วย ตา เรียกว่า พบเห็น คือ เห็นถึงรูปร่าง ลักษณะ กิริยา มารยาทอันสง่างาม และสงบของท่าน ๒) เห็นด้วยใจ เรียกว่า คิดเห็น คือ นอกจากจะเห็นตัว ท่านซึ่งเป็นสมณบุคคลแล้ว ยังพิจารณาตรงดูด้วย ใจจนสามารถคาดคะเนได้ถึงคุณธรรมภายใน ที่ ทำให้ท่านสงบเสงี่ยม และสง่างามได้อย่างน่า อัศจรรย์ หรือเรียกว่าเห็นถึงสมณธรรมของท่าน และ ๓) เห็นด้วยญาณ เรียกว่า รู้เห็น คือไม่ใช่เป็น เพียงการคิดคาดคะเนถึงคุณธรรมของท่านเท่านั้น

^๖ สุทธร ฒ รังสี, *พุทธปรัชญาจากพระไตรปิฎก*, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๒๔๙.

แต่เห็นด้วยญาณทัศนะ เห็นด้วยปัญญาทางธรรม ว่า ท่านมีคุณธรรมมากเพียงใด เป็นการเห็นของผู้ที่ปฏิบัติมาดีแล้ว จนเข้าถึงธรรมภายในตัว แล้วก็อาศัยธรรมภายในตัวมองทะลุเข้าไปในใจคนอื่นได้ การเห็นชนิดนี้ชัดเจนถูกต้องแน่นอนไม่มีการผิดพลาด

๗. การเห็นสมณะเป็นมงคลอันสูงสุด

กิจที่ควรทำเพื่อให้เกิดประโยชน์จากการเห็นสมณะ ในการเห็นสมณะนั้น ถ้าหากเห็นเพียงชั่วขณะ เช่น เห็นท่านเดินผ่านไป หรือเราเผลอเดินไปเห็นท่านแล้วก็ผ่านไปอย่างนั้นได้ประโยชน์ไม่เต็มที่ ดังนั้น เราจึงต้องมีข้อที่ควรประพฤติปฏิบัติต่อท่าน ดังนี้ ๑) ต้องเข้าไปหา หมายถึง เข้าไปช่วยทำกิจของท่าน เช่น ปัดกวาดเช็ดถูกุฏิของท่าน ช่วยซักสบง จีวรของท่าน เป็นต้น ๒) ต้องเข้าไปบำรุง หมายถึง จัดหาปัจจัย ๔ ไปถวายท่าน ท่านจะได้ไม่มีภาระมาก และจะได้มีเวลามีโอกาสได้สนทนาธรรมกันมากขึ้น ๓) ตามฟัง หมายถึง ตั้งใจฟังคำเทศน์ คำสอนของท่าน ด้วยใจจดจ่อ ๔) ตามระลึกถึงท่าน หมายถึง เมื่อพบท่านได้ฟังคำสอนของท่านแล้วก็ตามระลึกถึงทั้งกิริยามารยาทของท่าน คำสอน และโอวาทของท่าน นำมาไตร่ตรองพิจารณาอยู่เสมอ และ ๕) ตามดูตามเห็น หมายถึง ดูท่านด้วยตาเนื้อของเราด้วยความเลื่อมใสศรัทธาอย่างหนึ่ง และตามดูท่านด้วยความคิดและปัญญาทางธรรมให้เห็นตัวสมณธรรมของท่านอีกอย่างหนึ่ง เห็นท่านอย่างไรเราก็ทำตามอย่างนั้น ไม่ดื้อรั้น

๘. บุญที่เกิดจากการพบเห็นสมณะ

เมื่อสมณะหรือพระผู้มีศีลบริสุทธิ์ เข้าสู่สกุลใดมนุษยทั้งหลายในสกุลนั้นย่อมประสบบุญเป็นอันมากด้วยฐานะ ๔ ประการ ดังนี้

๑. จิตของเราย่อมเลื่อมใสเพราะเห็นสมณะ เป็นผลให้สกุลนั้นชื่อว่า ปฏิบัติข้อปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อสวรรค์

๒. เขาย่อมพากันต้อนรับกราบไหว้ให้อาสนะแก่สมณะซึ่งเข้าไปสู่สกุล เป็นผลให้สกุลนั้นชื่อว่า ปฏิบัติตามข้อปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อการเกิดในสกุลสูง

๓. เขาย่อมแจกจ่ายทานตามสติกำลังในสมณะผู้เข้าไปสู่สกุลเป็นผลให้สกุลนั้นชื่อว่า ปฏิบัติตามข้อปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อการได้โภคะใหญ่

๔. เขาย่อมไต่ถาม สอบสวน ฟังธรรมจากสมณะซึ่งเข้าไปสู่สกุลเป็นผลให้สกุลนั้นชื่อว่า ปฏิบัติตามข้อปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อการได้ปัญญาใหญ่

๙. ข้อควรปฏิบัติเมื่อพบเห็นสมณะ

หน้าที่ชาวพุทธที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งซึ่งปฏิบัติต่อสมณะก็คือการปฏิสันถารซึ่งสามารถทำได้หลายวิธีด้วยกัน นั่นคือ

๑. ถ้าไทยธรรมมีอยู่ ฟังต้อนรับด้วยไทยธรรมนั้น ตามสมควร

๒. ถ้าไทยธรรมไม่มี ฟังกราบด้วยเบญจางคประดิษฐ์

๓. ถ้าไม่สะดวกในการกราบ ก็ประนมมือไหว้

๔. ถ้าไหว้ไม่สะดวก ก็ยืนตรง หรือแสดงความเคารพด้วย วิธีใดวิธีหนึ่ง เช่น หลีกทางให้

๕. อย่างน้อยที่สุด ต้องแลดูด้วยจิตเลื่อมใส

๑๐. อานิสงส์จากการที่ได้พบเห็นสมณะ

๑. ทำให้ได้สติ จุกคิดถึงบุญกุศล
๒. ทำให้เกิดแรงบันดาลใจที่จะทำความดีตามท่าน
๓. ทำให้ตาผ่องใสดุจแก้วมณี
๔. ทำให้เป็นผู้ไม่ประมาท
๕. ชื่อว่าได้บูชาพระรัตนตรัยอย่างยิ่ง
๖. ทำให้ได้สมบัติ ๓ (รูปสมบัติ ทรัพย์สมบัติ คุณสมบัติ) โดยง่าย

๗. ทำให้บรรลุมรรคผลนิพพานโดยง่าย

สรุปได้ว่า ประเภทของสมณะในสามัญญผลสูตร โดยส่วนใหญ่จะจำแนกสมณะไว้ออกเป็น ๔ ประเภท คือ พระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามี และพระอรหันต์ หรือนัยยะอื่น เพื่อแสดงให้เห็นว่าสมณะคือ บุคคลที่ต่างจากบุคคลไปจากผู้ครองเรือนซึ่งเบาบางด้วยกิเลสจนถึงผู้ที่สิ้นกิเลสไปแล้ว

กล่าวได้ว่า ประวัติและแนวคำสอนที่ปรากฏในสามัญญผลสูตร ประกอบด้วยรายละเอียดดังนี้

สมณะในสามัญญผลสูตร หมายถึง นักบวชในพระพุทธศาสนา ที่มีความประพฤติสงบเรียบร้อย น่าเลื่อมใส น่าศรัทธา มีวัตรปฏิบัติควรแก่การนับถือ เช่น พระอริยบุคคล ในระดับต่างๆ หรือผู้ที่มีคุณธรรมในอันที่จะทำให้บาปกรรมสิ้นไป คือเป็นผู้ปฏิบัติเพื่อระงับบาปกรรมทั้งปวง เพื่อลด ละ ทำลายกิเลส หรือผู้ปฏิบัติธรรมที่จะเป็นไปเพื่อความ เป็นพระอริยบุคคล โดยมีความเป็นมาจาก

แนวคิดของพุทธปรัชญาที่เชื่อว่า มัชฌิมปฏิปทา (การเดินทางสายกลาง) เป็นหนทางที่จะนำไปสู่การพ้นทุกข์ได้จริง และหลักธรรมที่สร้างความเป็นสมณะได้นั้น คือ การฝึกฝนกาย วาจา และใจ ของตน ให้สะอาดบริสุทธิ์เพื่อทำลายล้างกิเลสให้สิ้นไป เช่น การมีความละเอียดและเกรงกลัวต่อความชั่ว มีกายกรรม วาจกรรม มโนกรรม บริสุทธิ์ เปิดเผย สรรวม ไม่ยกตนข่มท่าน หรือเลี้ยวซีพ้อย่างบริสุทธิ์ เปิดเผย สรรวม ไม่ยกตนข่มท่าน เป็นต้น

ลักษณะของสมณะในสามัญญผลสูตรที่สำคัญคือ ควรต้องมีความสงบกาย สงบวาจา และสงบใจ กล่าวคือ ต้องไม่ทำอันตรายใคร ไม่เห็นแก่ลาภ บำเพ็ญสมณธรรม และบำเพ็ญตบะ เป็นต้น สมณะในสามัญญผลสูตร โดยส่วนใหญ่จะจำแนกสมณะไว้ออกเป็น ๔ ประเภท คือ พระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามี และพระอรหันต์ หรือนัยยะอื่น เพื่อแสดงให้เห็นว่าสมณะคือ บุคคลที่ต่างไปจากผู้ครองเรือนซึ่งเบาบางด้วยกิเลสจนถึงผู้ที่สิ้นกิเลสไป ส่วนความเสื่อมหรือความเจริญของสมณะในสามัญญผลสูตร ได้แก่ สิ่งที่ส่งเสริมหรือสนับสนุน ซึ่งมีผลต่อความเสื่อมหรือเจริญของนักบวชในพระพุทธศาสนา เช่น คำสอนที่เป็นหลักสำคัญของสมณะบุคลิกภาพของมหาสมณะและเหล่าสาวก ราชูปถัมภ์กับพระพุทธศาสนา หรือการเกิดขึ้นของนิกายต่างๆ ในพระพุทธศาสนา ที่อาจทำให้หลักการประพฤติปฏิบัติ หรือหลักคำสอนของสมณะ ผิดเพี้ยนไปจากเดิม เป็นต้น

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

(ก) ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

(ข) ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

ไพฑูริย์ เนื่องภิรมย์. **พุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๕๐.

ไพฑูริย์ เกิดบุญชัย. **มงคล ๓๘ ประการ**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๕๑.

ลำพอง หริภุญชัย. **พุทธศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๕๒.

สุนทร ณ รั้งสี. **พุทธปรัชญาจากพระไตรปิฎก**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓.